

УДК 159.923.2:355.1

DOI <https://doi.org/10.32782/cusu-psy-2025-2-25>

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МІЖОСОБИСТІСНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Шевчук Ольга Петрівна,

кандидат психологічних наук,

старший викладач кафедри загальної та клінічної психології

Волинського національного університету імені Лесі Українки

ORCID ID: 0000-0002-5499-9548

Мітлош Антоніна Василівна,

кандидат психологічних наук, доцент,

доцент кафедри загальної та клінічної психології

Волинського національного університету імені Лесі Українки

ORCID ID: 0000-0002-4436-985X

У статті розкрито психологічні особливості міжособистісної взаємодії військовослужбовців, що набуває особливого значення в умовах воєнного стану в Україні. Дослідження підкреслює, що успішна комунікація, згуртованість та взаєморозуміння в колективі є критично важливими для адаптації, виконання бойових завдань, зниження конфліктності та збереження психічного здоров'я військових. Метою статті є психологічний аналіз особистісних компонентів міжособистісної взаємодії та виявлення особливостей їх прояву залежно від тривалості військової служби. Емпіричне дослідження, проведене серед 60 військовослужбовців, продемонструвало статистично значущі відмінності між групами в розрізі різної тривалості служби. Досвідчені військовослужбовці демонструють вищі показники за всіма компонентами міжособистісної взаємодії. Зокрема, їх мотиваційний компонент свідчить про стійке прагнення розширювати контакти та ціннісні орієнтації на взаємодію, на відміну від ситуативної та зовнішньої мотивації у новобранців. Емоційний компонент у досвідчених військових характеризується задовільною емоційною зрілістю, хоча можлива притуплена емоційність внаслідок стресу. Вольовий компонент суттєво зростає з досвідом, проявляючись у високому самоконтролі, впевненості у прийнятті рішень та здатності відстоювати свою думку. Когнітивний компонент у досвідчених військовослужбовців досягає високого рівня, що вказує на чітке усвідомлення мотивів та почуттів, здатність вирішувати конфлікти за допомогою психологічних знань та адаптувати спілкування до ситуації. Найсильніша кореляція спостерігається у загальному показнику інтегрованої міжособистісної компетентності, що свідчить про цілісний та інтегрований розвиток цих навичок з досвідом служби. Зроблено висновок, що військовий досвід сприяє інтегрованому розвитку компетентності міжособистісної взаємодії, яка відіграє ключову роль у збереженні психологічної стійкості особового складу.

Ключові слова: бойовий досвід, психологічна адаптація, емоційна компетентність, вольова компетентність, мотиваційна компетентність, когнітивна компетентність.

Shevchuk Olha, Mitlosh Antonina. Psychological features of interpersonal interaction among military personnel

The article reveals the psychological features of interpersonal interaction of military personnel, which is particularly important in the context of martial law in Ukraine. The study emphasizes that successful communication, cohesion and mutual understanding in the team are critical for adaptation, combat missions, reducing conflict and preserving the mental health of the military. The article's purpose is to psychologically analyse the personal components of interpersonal interaction and identify the peculiarities of their manifestation depending on the duration of military service. An empirical study conducted among 60 military personnel demonstrated statistically significant differences between the groups in terms of different lengths of service. Experienced military personnel demonstrate higher scores in all components of interpersonal interaction. In particular, their motivational component indicates a strong desire to expand contacts and value orientation to interaction, in contrast to the situational and external motivation of recruits. The emotional component of experienced military personnel is characterized by satisfactory emotional maturity, although it may be subdued due to stress. The volitional component increases

significantly with experience, manifesting in high self-control, confidence in decision-making, and the ability to defend one's opinion. The cognitive component of experienced military personnel reaches a high level, indicating a clear understanding of the motives and feelings, the ability to resolve conflicts with the help of psychological knowledge and adapt communication to the situation. The strongest correlation is observed in the overall indicator of integrated interpersonal competence, which indicates a holistic and integrated development of these skills with service experience. It is concluded that military experience contributes to the integrated development of interpersonal competence, which plays a key role in maintaining the psychological stability of personnel.

Key words: *combat experience, psychological adaptation, emotional competence, volitional competence, motivational competence, cognitive competence.*

Вступ

В умовах воєнного стану та тривалої збройної агресії проти України питання психологічної ефективності міжособистісної взаємодії військовослужбовців набуває особливої ваги. Успішна комунікація, згуртованість та взаєморозуміння в колективі мають великий вплив на швидкість адаптації, якість виконання бойових завдань, зниження рівня конфліктності, стресу, а також на збереження психічного здоров'я і резильєнтності військовослужбовців. Міжособистісна взаємодія між військовими має ряд особливостей: вона регламентована субординацією і водночас вимагає високої згуртованості, довіри, підтримки й розуміння між особовим складом, що є критично важливим для підтримання їх високого морального духу та психологічної стійкості. Особливо важливим є те, як змінюється ця взаємодія залежно від досвіду служби: у новобранців та в досвідчених військовослужбовців вона може суттєво відрізнятися за емоційною виразністю, рівнем довіри, мотивацією до зближення, здатністю до саморегуляції та розуміння інших.

Незважаючи на наявність окремих досліджень, дотичних до комунікативної компетентності військових, відносно мало наукових праць зосереджених саме на аналізі особистісних передумов міжособистісної взаємодії, зокрема – в порівнянні військових із різним досвідом служби. Відтак, вивчення мотиваційних, емоційних, вольових та когнітивних компонентів міжособистісної взаємодії в контексті військової адаптації є актуальним як у теоретичному, так і в практичному вимірах. Це відкриває перспективу комплексного аналізу та надає практичні орієнтири для психологічного супроводу військовослужбовців, оптимізації міжособистісних стосунків у підрозділах та зниження ризику дезадаптації.

Мета статті – здійснити психологічний аналіз особистісних компонентів міжособистісної взаємодії військовослужбовців та виявити особливості їх прояву залежно від тривалості військової служби.

Матеріали та метод

На основі аналізу теоретичних підходів до вивчення психологічних аспектів міжособистісної взаємодії військовослужбовців встановлено, що вона формується під впливом унікального середовища, що поєднує структуровану ієрархію, жорстку дисципліну та вимоги до згуртованості в умовах підвищеної відповідальності. У психологічній літературі ця взаємодія розглядається як динамічний процес, що залежить від когнітивних, емоційних і мотиваційно-вольових складників [3].

Теоретичний аналіз дав змогу виокремити основні психологічні особливості міжособистісної взаємодії військовослужбовців:

- взаємозалежність і групова орієнтація: у військових колективах інтереси групи часто переважають над особистими, що сприяє швидкому встановленню міжособистісних зв'язків і успішній адаптації, особливо в бойових умовах [5; 6];
- вплив лідерства: позитивна взаємодія з керівниками зменшує ймовірність негативних стосунків між колегами та знижує ризик психологічного дистресу. Лідери відіграють ключову роль у формуванні здорового соціального клімату [4; 7];

- стратегії поведінки в конфліктах: військовослужбовці використовують різні стратегії поведінки для вирішення конфліктів, що впливає на якість міжособистісних стосунків і ефективність командної роботи [5; 10];
- соціально-психологічна адаптація: більшість військових демонструють високу адаптивність, але частина має труднощі з соціалізацією, схильність до ізоляції, низьку толерантність до фрустрації та підвищену тривожність, що може ускладнювати міжособистісну взаємодію [2; 6];
- вплив стресу та соціальної підтримки: якість соціальної взаємодії, особливо підтримка з боку колег і керівників, є визначальним фактором психологічного здоров'я та стійкості до стресу [4; 7; 8];
- вплив досвіду: досвідчені військові демонструють вищий рівень міжособистісної гнучкості та командної відповідальності завдяки розвитку соціального інтелекту, вольової саморегуляції та здатності до адаптації у стресових ситуаціях [9].

Результати

У дослідженні брали участь 60 військовослужбовців, які проходять службу в підрозділах оперативного командування. Вік респондентів варіювався від 20 до 52 років. Усі учасники були чоловіками та поділялися на дві групи відповідно до тривалості служби:

- військовослужбовці з досвідом служби до 1 року ($n=34$);
- військовослужбовці з досвідом служби від 2 років ($n=26$).

Добір вибірки мав цілеспрямований характер, із урахуванням гомогенності середовища та подібних умов проходження служби.

Для вивчення психологічних компонентів міжособистісної взаємодії було використано методикку С. В. Ситнік «Діагностика особистісних компонентів міжособистісної взаємодії» [1], із адаптованою інструкцією для військового контингенту, яка передбачала аналіз власної міжособистісної взаємодії виключно в умовах служби. Методика охоплює оцінку чотирьох ключових компонентів, що визначають ефективність міжособистісної взаємодії: мотиваційний компонент – ступінь внутрішньої готовності до встановлення контакту з іншими; емоційний компонент – рівень емоційної відкритості та здатності до емпатійного сприймання; вольовий компонент – здатність до самоконтролю та збереження контакту в складних умовах; когнітивний компонент – рівень усвідомлення психологічних особливостей взаємодії. Крім того, розраховувався загальний показник інтегрованої міжособистісної компетентності.

У процесі емпіричного дослідження було виявлено значущі відмінності між групами військовослужбовців залежно від наявності досвіду служби.

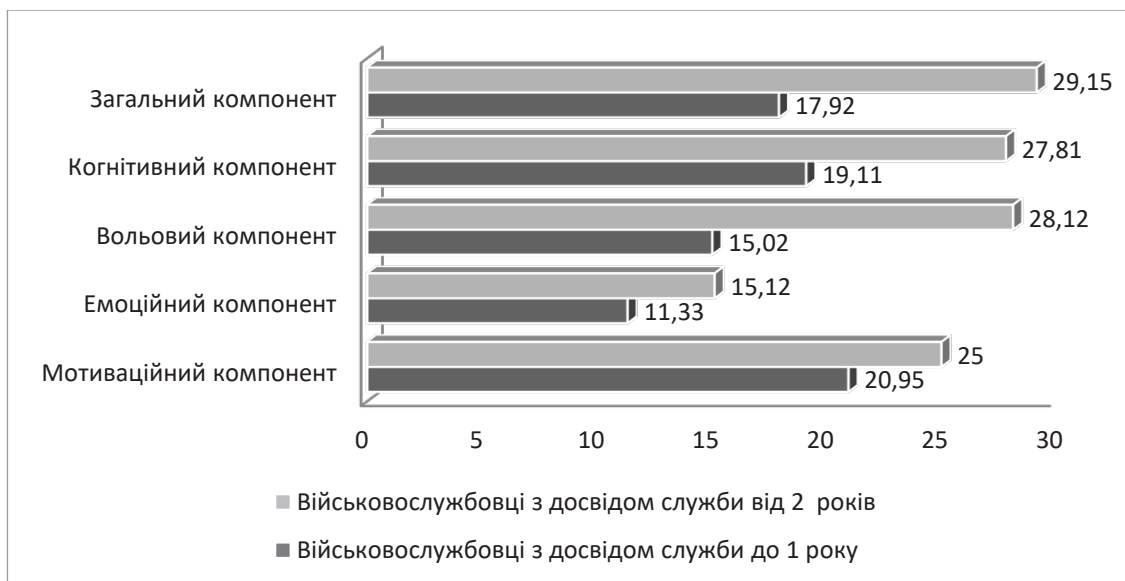
Таблиця 1

Показники компонентів міжособистісної взаємодії військовослужбовців за методикою С. В. Ситнік «Діагностика особистісних компонентів міжособистісної взаємодії»

Компонент міжособистісної взаємодії	Досвід військової служби до 1 року ($M \pm SD$)	Досвід військової служби від 2 років ($M \pm SD$)	t-критерій Стьюдента	r-Пірсона
Мотиваційний	20.95 ± 3.41	25.00 ± 2.97	-2.341*	0.673**
Емоційний	11.33 ± 2.59	15.12 ± 2.51	-5.812***	0.614 **
Вольовий	15.02 ± 2.95	28.12 ± 3.66	-6.767***	0.869 ***
Когнітивний	19.11 ± 3.21	27.81 ± 4.65	-3.819**	0.791 ***
Загальний	17.92 ± 2.77	29.15 ± 3.58	-5.805***	0.880 ***

Примітка: * – статистично значущий зв'язок на рівні 0,05; ** – на рівні 0,01; ***- на рівні 0.001.

Порівняння середніх значень виявило вищі результати в досвідчених військовослужбовців за всіма компонентами (рис. 1).

Рис. 1. Порівняння середніх значень компонентів міжособистісної взаємодії за методикою С. В. Ситнік «Діагностика особистісних компонентів міжособистісної взаємодії»

Отримані результати дають змогу провести компонентно-специфічні інтерпретації:

1. Мотиваційний компонент. Військовослужбовці з досвідом служби до 1 року ($M = 20.95 \pm 3.41$) демонструють середній рівень прояву мотиваційного компонента. Це проявляється у достатній потребі у міжособистісній взаємодії, ситуативній мотивації до афіліації, позитивному ставленні до контактів, але без стійкого прагнення їх розширювати. Мотивація досягнень у комунікативній сфері є нерегулярною. Їм притаманна зовнішня мотивація, а не внутрішня потреба у взаємодії.

Військовослужбовці з досвідом служби від 2 років ($M = 25.00 \pm 2.97$) також мають середній рівень, але майже на межі з високим. Це свідчить про тенденцію, що з досвідом наростає прагнення встановлювати та розширювати контакти, розвивається стійка комунікативна схильність і ціннісні орієнтації на взаємодію. У них сформована чітка рольова структура та мотивація на довіру та підтримку в колективі. Статистично значущий зв'язок підтверджується $t = -2.341$ ($p < 0.05$) та $r = 0.673$ ($p < 0.01$).

Таким чином, виявлено ключовий зсув у природі мотивації. Новобранці переважно керуються зовнішньою мотивацією (наказ, обов'язок) та ситуативною мотивацією до афіліації, що вказує на реактивний, заснований на дотриманні правил підхід до міжособистісної взаємодії. На противагу цьому, досвідчені військовослужбовці розвивають стійку комунікативну схильність та ціннісні орієнтації на взаємодію, що включає мотивацію до афіліації та допомоги іншим. Це вказує на дозрівання від простого дотримання правил взаємодії до активного пошуку та цінування міжособистісних зв'язків, що зумовлено внутрішніми потребами у приналежності, взаємній підтримці та колективному благополуччі. Цей зсув є критичним для згуртованості підрозділу, оскільки внутрішньо мотивована взаємодія є більш стійкою, автентичною та ефективною, ніж та, що нав'язана ззовні, особливо в умовах стресу.

2. Емоційний компонент. Військовослужбовці з досвідом служби до 1 року ($M = 11.33 \pm 2.59$) мають низький рівень прояву емоційного компоненту. Це проявляється у слабкій емпатії, підвищеній тривожності та низькій стресостійкості у взаємодії. Їм притаманна емоційна нестабільність, схильність до дратівливості, можливий страх помилитися в новому середовищі та скутість емоційності.

Військовослужбовці з досвідом служби від 2 років ($M = 15.12 \pm 2.51$) мають середній рівень. Це проявляється у задовільній емоційній зрілості, ситуативній стійкості до стресу.

сів та наявній емпатії. Проте, їх емоційний стан досі залежить від конкретної ситуації взаємодії. Також характерна притлумлена емоційність. Статистична значущість є високою: $t = -5.812$ ($p < 0.001$) та $r = 0.614$ ($p < 0.01$).

Отримані дані свідчать про те, що, хоча військовий досвід сприяє функціональному емоційному контролю та стійкості, необхідним для оперативної ефективності, це може відбуватися внаслідок алекситимії, яку спричиняє довгостроковий хронічний стрес та психологічні травми, притаманні військовій службі. Таким чином, можна зробити припущення, що адаптація не завжди є суто позитивною: вона може включати емоційне пригнічення, що може мати наслідки для особистих стосунків поза військовим контекстом. Це виявляє критичну сферу для подальших досліджень та цільових психологічних втручань, спрямованих на емоційне благополуччя, а не лише на емоційний контроль.

3. Вольовий компонент. Військовослужбовці з досвідом служби до 1 року ($M = 15.02 \pm 2.95$) мають середній рівень вольового компоненту, що проявляється у здатності приймати рішення залежно від ситуації, але з недостатньою впевненістю у спілкуванні. Їм не завжди вдається відстоювати свою позицію або стримувати емоції в конфлікті.

Військовослужбовці з досвідом служби від 2 років ($M = 28.12 \pm 3.66$) демонструють верхню межу середнього рівня, близько до високого. Це проявляється у зростанні самоконтролю і витримці, впевненості у прийнятті самостійних рішень, умінні відстоювати свою думку та впливати на інших, а також у стабільніших реакціях у конфліктних ситуаціях. Це найбільша виявлена відмінність та одна з найсильніших кореляцій: $t = -6.767$ ($p < 0.001$) та $r = 0.869$ ($p < 0.001$).

Значне зростання вольового компонента у досвідчених військовослужбовців, переконливо свідчить про те, що військовий досвід значно культивує атрибути, необхідні для лідерства та ефективного впливу в ієрархічній структурі. Це не просто особиста дисципліна, це здатність керувати та спрямовувати інших, зберігати спокій та демонструвати переконливість у складних міжособистісних сценаріях, що є життєво важливим для оперативного командування та лідерства.

4. Когнітивний компонент. Військовослужбовці з досвідом служби до 1 року ($M = 19.11 \pm 3.21$) мають середній рівень когнітивного компоненту, що характеризується спотвореним або неповним розумінням себе та партнера, труднощами в конструктивному вирішенні конфліктів, недостатньою спостережливістю та повагою до іншої точки зору. Можливі труднощі в розумінні норм взаємодії.

Військовослужбовці з досвідом служби від 2 років ($M = 27.81 \pm 4.65$) мають високий рівень, що характеризується чітким усвідомленням власних і чужих мотивів та почуттів, здатністю вирішувати конфлікти за допомогою психологічних знань, уважністю та повагою до партнера по взаємодії, а також вираженою здатністю адаптувати спілкування до ситуації. Статистична значущість є високою: $t = -3.819$ ($p < 0.01$) та $r = 0.791$ ($p < 0.001$).

Цей компонент є вирішальним для навігації в складних соціальних динаміках у військових підрозділах, де неправильні інтерпретації можуть мати серйозні наслідки для ефективності виконання завдання та згуртованості підрозділу. Це свідчить про те, що військовий досвід сприяє більш витонченому та адаптивному підходу до комунікації та розуміння соціальних динамік, що є важливим для ефективної командної роботи.

5. Загальна інтегрована міжособистісна компетентність. Новобранці ($M = 17.92 \pm 2.77$) демонструють низький–середній рівень загальної інтегрованої міжособистісної компетентності. Досвідчені військовослужбовці ($M = 29.15 \pm 3.58$) мають значно вищі загальні показники, що вказує на сформовану систему внутрішньої регуляції, готовність до ефективної комунікації в команді та вміння координувати дії в умовах підвищеної відповідальності. Кореляція, що спостерігається ($t = -5.805$ ($p < 0.001$) та $r = 0.880$ ($p < 0.001$)) є на високому рівні.

Загальний показник інтегрованої компетентності є надійним показником того, що військовий досвід сприяє цілісному та інтегрованому розвитку міжособистісних навичок. Це не просто ізольовані покращення окремих компонентів, а синергетичне посилення всіх аспектів, що призводить до ефективної командної комунікації та скоординованих дій у високо-відповідальних умовах. Такий інтегрований розвиток підкреслює, що досвід формує всебічний міжособистісний інструментарій, який є важливим для військової ефективності, згуртованості підрозділу та індивідуальної стійкості у складних та вимогливих умовах.

Відтак, психологічні атрибути, зокрема міжособистісна компетентність, є настільки ж важливими, як і фізична та технічна готовність для військової ефективності. У сучасній війні, що характеризується своєю складністю, динамічністю та високим рівнем стресу, здатність ефективно взаємодіяти, будувати довіру та безперешкодно координувати дії в підрозділі є першочерговою для виживання, успіху місії та зменшення психологічного навантаження на окремих осіб. Цей аналіз виходить за рамки традиційного погляду на військову підготовку, зосередженого виключно на фізичній майстерності та навичках володіння зброєю, підкреслюючи критичну потребу у всебічних програмах психологічної готовності, які мають бути інтегровані на всіх етапах військової підготовки.

Висновки

Отримані результати підкреслюють, що досвідчені військовослужбовці демонструють вищий рівень міжособистісної гнучкості та командної відповідальності завдяки розвиненому соціальному інтелекту, вольовій саморегуляції та здатності до адаптації у стресових ситуаціях. Міжособистісні зв'язки слугують важливим буфером стресу та джерелом психологічної стабільності, особливо в умовах ротаций, бойових завдань та інформаційного навантаження. Ефективна міжособистісна взаємодія не є вродженою, а є результатом системної психологічної підготовки, набутого досвіду та саморефлексії. Дослідження підкреслює важливість розуміння цих аспектів для розробки ефективних психопрофілактичних та тренінгових заходів, які сприяють підвищенню бойової готовності та психологічної сумісності особового складу.

Література:

1. Ситнік С. В. Розробка методики оцінки особистісних компонентів міжособистісної взаємодії. *Теорія і практика сучасної психології*. 2017. № 1 Т. 3. С. 111–115.
2. Субашкевич І., Бордіян Я., Галько С. Особливості соціально-психологічної адаптації військовослужбовців, які брали участь в бойових діях. *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна*. 2023. Вип 39. С. 218–226.
3. Chepoi A. Interpersonal interaction of military unit personnel. *Publishing House "Baltija Publishing"*. 2023. P. 98–101.
4. Dell L., et al. The interplay between social interaction quality and wellbeing in military personnel during their initial two-years of service. *Military Psychology*. 2022. Vol. 34. P. 503–515.
5. Egimbaeva A. Psychology of interpersonal relations of military personnel. *Vestnik of M. Kozybayev North Kazakhstan University*. 2022. P. 68–72.
6. Fesiuk A., Nerubasska A., Moskalova V. Modern aspects of psychological adaptation of military personnel in combat conditions. *Habitus*. 2023. № 51. P. 229–233.
7. Greenberg N., Brooks S. Non-deployment factors affecting psychological wellbeing in military personnel: literature review. *Journal of Mental Health*. 2018. Vol. 27. P. 80–90.
8. Lytvynenko O., et al. The impact of Russian military aggression on the psychological health of Ukrainian youth. *American Behavioral Scientist*. 2022. Vol. 67. P. 426–448.
9. Thompson C. A., Gray R. M. Emotional regulation and cohesion in military units: A longitudinal study. *Military Psychology*. 2022. Vol. 34, № 1. P. 33–45.
10. Yaroshenko O. M., et al. Professional adaptation of former servicemen after Russo-Ukrainian war: World experience and ways of improvement. *WORK*. 2025. Vol. 81, № 2. P. 2518–2529.

Отримано: 20.06.2025

Рекомендовано: 16.07.2025

Опубліковано: 30.09.2025